
BRUNO CAMUS BERGARECHE

**LA QUANTIFICACIÓ:
ESTUDI COMPARATIU
CASTELLÀ-CATALÀ***

0. INTRODUCCIÓ

A partir d'una descripció esquemàtica de l'evolució de la majoria de les paraules de valor quantificador del castellà (§ 1), volem abordar diferents aspectes de la sintaxi de les mateixes peces lèxiques del català antic (§ 2). Es tracta de preparar un petit catàleg de les qüestions relatives a aquesta parcel·la gramatical que podrien requerir un estudi detallat en una eventual sintaxi del català.

Abans de començar volem advertir que no inclourem en el nostre inventari de quantificadors la totalitat de les peces que porten aquesta informació almenys en les llengües romàniques i, per tant, en català i castellà. Nosaltres n'hem seleccionat d'aquestes només aquelles que es presenten amb un comportament distribucional i semàntic més homogeni i en els contextos, diguem-ne, més neutres. Seran les següents:

(*) Aquest treball es una versió ampliada de la comunicació que vaig presentar al simposi *Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius* celebrat a la Nucia (Alacant) durant els dies 12, 13 i 14 de novembre de 2003. Vull agrair a Manel Pérez Saldanya i la resta dels organitzadors la seva invitació a participar en aquella trobada tan enriquidora i a la preparació del projecte de gramàtica del català antic. He d'agrair igualment les indicacions i consells fets pels participants del simposi, cap dels quals òbviament no és responsable de les idees (i errors) ací exposats i sí, més probablement, dels encerts, si és que n'hi ha algun.

1) En primer lloc les paraules quantificadores que presenten propietats distribucionals típiques dels determinants, és a dir, els numerals cardinals i els indefinits de la gramàtica tradicional o quantitativs.

2) Els quantificadors de caràcter adverbial o quantificadors de grau.

Per contra, s'ha de tenir clar que no parlarem d'aquestes altres menes de paraules quantificadores:

3) Els numerales ordinals, partitius, multiplicatius i d'altres, la distribució dels quals resulta més propera a la dels adjectius o, pel que fa a paraules com *meitat*, *doble*, etc., als noms.

4) Quantificadors negatius, amb els problemes específics propis de mots amb polaritat i, en conseqüència, de distribució contextualment condicionada, que probablement haurien de ser descrits amb la negació.

5) Quantificadors interrogatius i exclamatius, amb propietats també similars a les paraules polars i la resta dels tipus de paraules interrogatives, raó per la qual convé parlar-ne quan s'abordin els problemes de les estructures interrogatives.

6) Finalment, quantificadors comparatius, igualment amb distribució limitada a certs contextos sintàctics, l'anàlisi dels quals es podria fer millor a l'hora de tractar la sintaxi molt particular de la comparació.

Hem d'assenyalar també que aquest treball és, pel que fa a la descripció del català antic, purament de tempteig i provisional i això explica les característiques del corpus de textos utilitzat. Així doncs, hem escollit textos que fossin culturalment rellevants, de diversos segles i, sobretot, que estiguessin en un format fàcilment manipulable, preferiblement digital, o fossin acompanyats d'estudis lingüístics ben acurats. El resultat es presenta al final del treball i és una petita tria de deu publicacions que arpleguen documents i textos literaris entre mitjan segle XIII i finals del XV, sense cap pretensió de representativitat o d'exhaustivitat. Creiem, però, que les dades que subministren relatives a la sintaxi i distribució dels quantificadors són suficientment dignes de consideració i, per tant, el quadre que ens permeten dibuixar, tot i que provisorí, pot ser un bon punt de partida. I això és el que buscàvem i hem volgut.

1. EVOLUCIÓ DELS QUANTIFICADORS A LES LLENGÜES ROMÀNIQUES I EL CAS DEL CASTELLÀ

1.1 EL MARGE ESQUERRE DEL SINTAGMA NOMINAL A LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

El desenvolupament històric dels quantificadors forma part del més ample procés d'evolució de la sintaxi i distribució de les paraules amb valor determinant en llatí. Aquesta llengua, en la forma clàssica, no disposava encara d'una classe ben definida amb criteris formals o distribucionals de determinants. Els numerals, demostratius, possessius, indefinits, etc. del llatí presentaven propietats encara properes a la resta dels adjectius i això feia complicat definir en aquesta llengua una posició sintàctica específica dins del SN que fos específica per a tots aquests mots. Des del llatí vulgar, la situació comença a canviar i el símptoma més clar serà el naixement de l'article romànic, el qual, des de la seva posició a l'esquerra del nom determinat (almenys en la Romània central i occidental), es col·loca a l'avantguarda de l'evolució dels determinants i els indica un camí que a poc a poc hauran de recórrer demostratius, quantificadors i indefinits, possessius, etc. En les llengües romàniques, l'estructura del SN (SDet per a alguns, amb una denominació ben reveladora de la transcendència del que diem) es torna cada vegada més complexa per a fer lloc a aquests diversos tipus de paraules de valor determinant. Per a cada una d'elles es definirà una posició pròpia a l'esquerra del substantiu que funciona com a nucli del SN sobre la base de les seves restriccions distribucionals i la seva capacitat per a combinar-se o no amb la resta de les paraules de valor semblant. És la història que, des de diferents plantejaments teòrics, es pot trobar descrita en nombrosos treballs dels últims quinze anys (Company 1991; Zamparelli 1996; Vincent 1997; Batllori & Roca 1998, 2000 i 2001; Batllori 1998a i 1998b; Eguren & Sánchez López 2003), període en el qual els problemes de la sintaxi del SN (SDet) han estat precisament al centre dels debats lingüístics. La Taula 1, que afegim a continuació, és un intent de presentar d'una manera molt simplificada, amb nomenclatura tradicional i sense complicacions terminològiques, un esquema de possibles posicions dintre del SN que es pugui fer servir després com a guia per a seguir l'evolució dels quantificadors romànics i, per tant, castellans i catalans:

Quantificadors universals	Determinants (Quantificadors no universals)	Adjectius	Noms	Adjectius
TOT (CADA)	Article Demostratius (Possessius) Numerals cardinals ALGÚ MOLT POC BASTANT... ALTRE	gran, bell... (quant. no universals) ALTRE		verd, lleig...

Taula 1

Com mostra clarament el quadre, a l'esquerra del nom hi ha almenys tres llocs diferents que allotgen diferents tipus de paraules. La primera posició està reservada als quantificadors universals o predeterminants; la posició de determinant correspon en primer lloc a l'article i també pot ser ocupada per altres determinants i, entre ells, els quantificadors no universals. Però encara hi ha un altre lloc a l'esquerra del nom, el qual serveix sobretot per a adjectius pronominals, per exemple *gran*, i, per tant, no correspon a la determinació sinó a l'atribució o predicació, com les posicions d'adjectiu a la dreta del nom. És important indicar des d'ara que alguns quantificadors no universals, per exemple *poc*, també apareixen en aquest lloc en les llengües romàniques medievals i modernes, cosa que vol dir que seran compatibles amb els determinants de la columna anterior (cf. *l'altre llibre, les poques vegades...*) i, sobretot, que funcionen com a adjectius a més de determinants.

Com podem veure d'ara en avant, la història sintàctica dels quantificadors resulta interessant perquè ens permet assistir al procés de formació i definició de la nova categoria de determinant, procés en el qual serà fonamental, entre d'altres, la progressiva inserció en aquest lloc dels quantificadors no universals a partir de distribucions pròpiament adjectives.

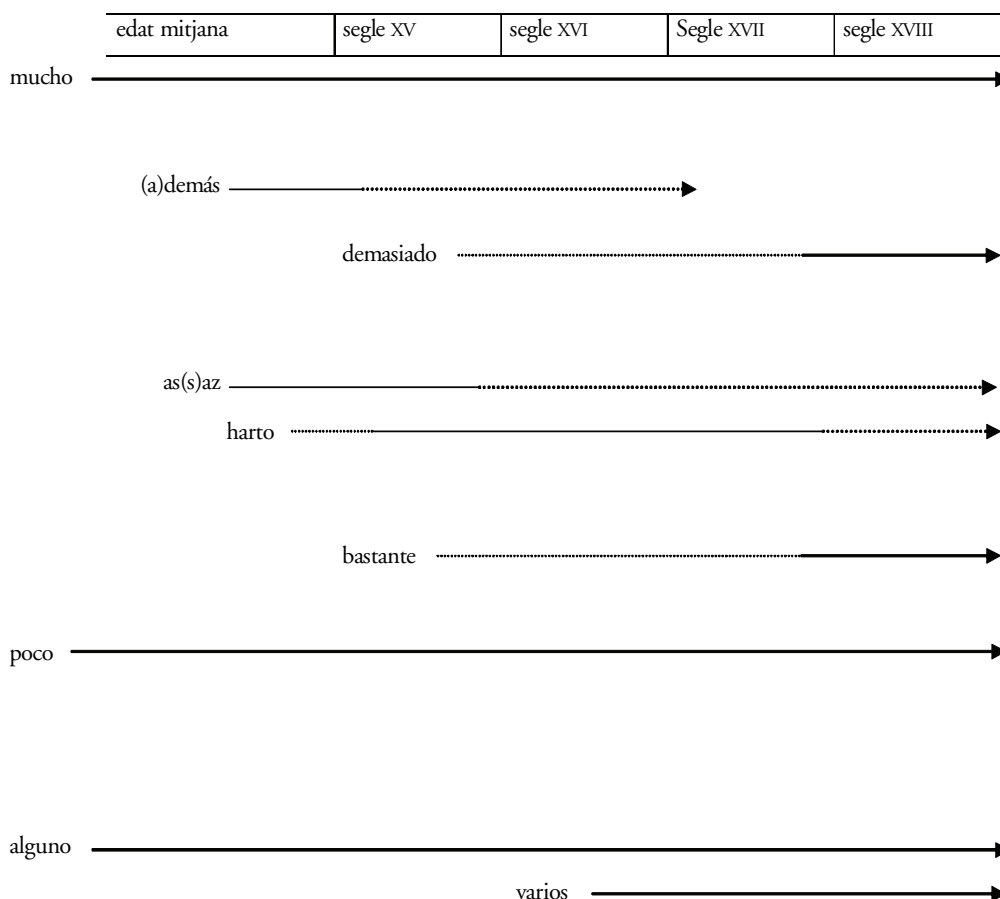
1.2 EVOLUCIÓ DELS QUANTIFICADORS EN CASTELLÀ

En les pàgines següents, aprofitant els continguts d'un treball recent i més complet (Camus en preparació), cercarem de descriure els grans trets de l'evolució dels quantificadors castellans, fixant-nos en aquells aspectes que mostren unes modificacions més notables. Així, tindrem seleccionats fets i zones d'estudi que després ens permetran una fàcil comparació amb el català.

(a) En primer lloc, és important identificar les unitats que conformen l'inventari castellà de quantificadors, els seus valors bàsics i les variacions que hi hagi hagut amb el pas dels segles. Les taules que presentem més avall deixen veure, tenint en compte els diferents tipus i valors dels quantificadors moderns (Taula 2; sols els tipus en negreta ens interessin ara, com ja hem dit més amunt), quina va ser la trajectòria històrica de les diferents formes que podem trobar en els textos castellans medievals i clàssics (Taula 3).

NUMERALS	Cardinals Distributius Ordinals, Partitius, Multiplicatius	<i>uno, dos, diez, mil...</i> <i>sendos</i> <i>primero, mitad, doble...</i>
INDEFINITS	Universals No universals · Afirmatius Existencials Avaluatius Multals Valoratius Paucals · Negatius	<i>todo</i> <i>cada, cada uno</i> <i>ambos</i> <i>(cualquiera)</i> <i>algo, alguien, un, alguno, varios</i> <i>muchos</i> <i>demasiado, bastante</i> <i>poco</i> <i>nadie, nada, ninguno...</i>
DE GRAU	Proporcionals Comparatius	<i>todo, algo, bien, mucho (muy),</i> <i>demasiado, bastante, (un) poco,</i> <i>nada</i> <i>más, menos, tanto</i>

Taula 2. El quantificadors en castellà modern (adaptat de Sánchez López 1999)

Taula 3. Els quantificadors indefinits universals des del castellà medieval al modern

Pel que fa a les peces més bàsiques, és a dir, aquelles que presenten els continguts imprescindibles, com la quantificació universal i existencial, el multal i el paucal, el castellà conserva les formes heretades del llatí vulgar (els continuadors de TOTUS, ALIQUIS, MULTUS, PAUCUS...). Per contra, el segment intermedi de mots més marcats i amb continguts més inestables i subjectius (avaluatius valoratius com ara els actuals *bastante* o *demasiado*) sols comença a fixar-se definitivament a finals de l'època clàssica, una època ben tardana realment, i presenta fins aquest moment una varietat interessant de formes de significat difús i ambigu (*demás*, *asaz*, *harto*).

(b) A la classe dels quantificadors numerals la principal variació pertany al comportament de *un*. Aquest mot durant l'edat mitjana encara presenta un patró distribucional compartit amb la resta dels cardinals i, per exemple, com ells és compatible amb l'article definit:

- (1) al rey çerrava **el un ojo**, et dezía que era vizco, porque non barruntase el rey que avía con Helbed ninguna cosa (*Calila e Dimna*, 289).

És clar que serà el desenvolupament de l'ús com a article indefinit el responsable de la pèrdua d'aquestes distribucions i de l'acostament de la seva sintaxi a la de l'article definit.

(c) Entre els quantificadors universals, *ambos* i *cada* deixen d'aparèixer en distribucions de predeterminant comuns a *todos*, com les de (2-3) davant d'altres determinants, i mostren modernament una sintaxi més propera a la dels quantificadors no universals:

- (2) a. **Con el amos sus yernos los yfantes de Carrion** (*Cid*, 2279).
b. Y, apartando a Sancho entre unos árboles del jardín y asiéndole **ambas las manos**, le dijo [...] (*Quijote* II, 41).
- (3) a. Et tove por bien de otorgar a los sabios de **cada una ley** sus començamientos [...] (*Calila e Dimna*, 108).
b. el capellan que anda con el cotidiana mente & le dize las oras **cadaldia** [...] (*Siete Partidas*, 85r; Batllori 1998a: 551).

(d) Els quantificadors no universals tenen moltes vegades a l'edat mitjana distribucions típiques d'adjectius qualificatius que es perdran al llarg del Segle d'Or i poden presentar-se en posició d'adjectiu prenominal i fins i tot postnominal, com en les oracions següents:

- (4) a. visto por mi amo la gran perdicion, y **la mucha costa** que traya, y el ardideza [...] (*Lazarillo*, 73).
b. Y son como vecinos y deudos suyos **otros algunos nombres** que también se ponen a Cristo en la Santa Escritura (Fray Luis de León, *De los nombres de Cristo*, 1583; CORDE).
c. y, poniéndome un pedazo de paño en las manos, me pr[e]gunté: «Señor, ¿habría en esto **pañó hartó** para hacerme una caperuza?» (*Quijote*, II, 45).

Es pot dir, llavors, que la seva evolució, com ja s'assenyalava al principi d'aquest apartat, els acosta pas a pas a usos exclusivament determinants i no pas predicatius.

(e) La contínua ampliació dels usos de l'article definit fa que desapareguin construccions medievals com ara la següent:

- (5) Dixo Digna: –A ti lo digo, ca ayúntanse en ti todas malas tachas; ca eres potroso et as el mal del figo (*Calila e Dimna*, 195).

(f) També l'evolució dels possessius cap als determinants del mateix tipus que articles i demostratius, allunyant-se dels usos adjectius, acabarà a la fi de l'edat mitjana amb construccions com aquesta:

- (6) a. **tres sus mandaderos** con sennas legiones. que son seys mil & seyscientos & sessaenta & seys caualleros en cada una legion (Alfonso X, *Estoria de España*, I, 1270-84; CORDE).
b. por quanto a nos es fecha rrelaçión que **algunos nuestros arrendadores** e rrecabdadores mayores por defraudar los arrendadores menores dexan de hazer los rremates de las rrentas que se hazen por menor [...] (*Documentación medieval abulense...*, 292, s. xv; CORDE).
c. mas cassio assi como dize mesala çenaua con algunos **pocos sus amigos** [...] (J. Fdez. de Heredia, *Gran Crónica de España*, I, 365r, 1385; CORDE).

(g) La llengua medieval i clàssica castellana disposava per als quantificadors de l'anomenada alternativa pseudopartitiva (o simplement partitiva en la tradició gramatical espanyola), avui dia impossible:

- (7) a. Et después que gelo ovo fecho **muchas de vezes** [...] (*Calila e Dimna*, 143).
b. Y tienen **bastante de comida** y son grandes seruidores de Dios y de su Magestad y buenos cristianos (F. Guamán Poma de Ayala, *El primer nueva corónica...*, 1096 [1595-1615]; CORDE).
(8) Dadnos **del agua** si vos vale el Criador [...] (*Cid*, 2798).

(h) I, finalment, les construccions amb anticipació del quantificador de grau eren molt típiques del castellà –i altres llengües romàniques– medieval (Meyer-Lübke 1900: 549-550) i desapareixen en època clàssica. Probablement corresponien a processos de focalització i estan relacionades, sens dubte, amb oracions exclamatives

antigues i avui únicament americanes –i, tanmateix, amb paral·lels italians i francesos– del tipus *¿Cómo es bella!* Aquesta pèrdua es podria atribuir, doncs, a canvis en la posició i condició del FOCUS en castellà i les llengües romàniques:

- (9) a. Al exir de Salon **mucho** ouo **buenas** aues (*Cid*, 859).
b. **Assaz** era **amiga** de studiantes y despenseros [...] (*Celestina*, 110).

2. QUANTIFICADORS EN CATALÀ: LA LLENGUA MEDIEVAL

De la mateixa forma que en altres llengües romàniques, també en català, quan parlem de la sintaxi dels quantificadors, és definitiu el desenvolupament de diferents tipus de paraules al marge esquerre del SN que es definiran per la seva distribució als diversos llocs que hem pogut establir-hi (*vide supra*, 1.1). Com era d'esperar, les diferències amb el castellà són poques. Tot i que sigui encara molt aviat i calgui un estudi detallat partint d'un corpus ben adient i més ric, sembla que el català antic mostra una més gran estabilitat i una ràpida fixació del repertori de mots amb valor i sintaxi de quantificador. Fins i tot, sembla haver resolt abans el desenvolupament de les estructures modernes. Tot això vol dir que els residus d'una sintaxi arcaïtzant són poch habituals o no es documenten mai. Mostrarem a continuació algunes característiques d'aquest racó de la sintaxi antiga catalana relatives als mateixos problemes sobre els quals cridàvem l'atenció en la descripció del castellà medieval. Així, doncs, mantindrem l'ordre d'aquella exposició i farem de manera que la comparació entre totes dues llengües sigui factible a cop d'ull i molt immediata, per tant.

2.1 UNA PRIMERA APROXIMACIÓ A LA DESCRIPCIÓ DELS QUANTIFICADORS CATALANS MEDIEVALS

La Taula 4 mostra una classificació dels quantificadors catalans (antics i moderns) que hem refet segons l'esquema ja presentat en la Taula 1 per al castellà i amb l'ajut i les dades de Brucart & Rigau (2002). El resultat ens permet una fàcil comparació amb el castellà i avançar tot d'una la discussió relativa al repertori medieval:

NUMERALS	Cardinals Ordinals, Fraccionaris, Multiplicatiu, Col·lectiu...	<i>un, dos, tres, cent, mil...</i> <i>ambdós</i> <i>primer, meitat, doble, centenar...</i>
QUANTITATIUS (INDEFINITS [+ind.])	Universals No universals · Afirmatiu · Negatiu i de polaritat	<i>tot</i> <i>[+ind.]: tothom</i> <i>[+ind.]: cada, cadascun, cada un, ¶cascun</i> <i>[+ind.]: (qualsevol)</i> <i>[+ind.]: un, algun, quelcom, mant, diversos, sengles</i> <i>molt, força</i> <i>massa, prou, bastant, ¶assats</i> <i>poc</i> <i>[+ind.]: ningú, res, cap</i> <i>gaire, gens...</i>
DE GRAU	Proporcionals Comparatiu	<i>tot, molt, força, massa, prou, bastant, (un) poc, ¶fort</i> <i>més, menys, tant</i>

Taula 4. Quantificadors en català (adaptat de Sánchez López 1999 i Brucart & Rigau 2002)

(a) Com es pot deduir dels mots marcats amb una +, que serveix per identificar les formes desaparegudes de la llengua actual, l'inventari dels quantificadors catalans a l'edat mitjana no presenta variacions significatives respecte al modern. Però podem observar petites innovacions.

Cal indicar en primer lloc l'abundósíssima presència als textos medievals de tota procedència del quantificador distribucional *cascun*, avui confinat als dialectes meridionals. Com en castellà, el català disposava del mot d'origen occità *assats*, que a les darreries del segle XV ja no hem documentat més. També és d'origen occità la forma *trop* que sols hem trobat en Lull. Encara més interessant és la pèrdua del quantificador adverbial *fort*, molt freqüent en qualsevol text antic, que serà compensada per la difusió ja en època moderna d'un nou adverbi, *força*, amb un sorprenent origen nominal. Els precursors del quantificador inespecífic *qualsevol* són escassos i molt vacil·lants, encara

amb una dispersió formal que no sembla resolta per a la llengua medieval. Finalment, cal assenyalar l'absència de documentació per a la forma culta *mant*, de la qual no hem trobat cap testimoni.

Res del que hem dit, però, no és sorprenent i, pel contrari, crida l'atenció la vitalitat des de primera hora de *bastant* i *diversos*, els correlats dels quals en castellà, *bastante* i *varios*, es generalitzen tant sols a finals del XV i al XVI, respectivament (*vide supra*, Taula 2). A diferència del castellà, el català mostra la mateixa estabilitat primerenca en els quantificadors valoratius (recordem els problemes castellans amb *assaz*, *harto*, *demasiado*...).

(b) Pel que fa als quantificadors numerals, és possible en català, com en castellà, trobar encara a l'edat mitjana exemples que mostren una distribució de *un* que és idèntica a la de la resta de numerals.

Així, es troba sovint acompanyat per l'article i un nom, en una posició típica per als numerals (10a), però també podem citar exemples en què apareix tractat com un nom, i dóna lloc a expressions impossibles avui dia (10b):

- (10) a. e sobre allò **los juheus nafraren e tolgueren a I dels minyons la meytat o molt més de la una mà** (*Epistolari*, 117 [1391]).
E los maliciosos de hòmens, no curant de res, anaren **los dos d'ells al un ladre e los dos al altre** (Villena, *Vita*, 2122-2124).
Los uns tapins, Senyora, són tots de argent specialment obrats (Villena, *Vita*, 6915-6916).
- b. Aquell fisolof demanà a **la un del sos escolans** (Llull, *Meravelles*, IV, 83).
e parlà **la u** e dix (Muntaner, *Crònica*, 72).

Com fa *un* (11b), la resta dels numerals pot també anar davant de l'indefinit *altre*:

- (11) a. Féu arborar prestament altra scala e **dues altres** al costat de aquella (Martorell, *Tirant*, 161).
- b. E **un altre** servent del bisbe començà·l hahurtar (Villena, *Vita*, 9982-9983).

I tots ells precedeixen els possessius (*vide infra* f), exemple (22):

- (12) a. e lo cranc se pres al coll de l'agró ab **dues ses mans** (Llull, *Meravelles*, VII, 125).
E dix a la menor les grans excel·lencies e glòries dels **dos sos fills** (Villena, *Vita*, 11581-1583).
- b. qui era venguda veure **una sa thia** (*Epistolari*, 152 [1443])
Cridà **un seu cambrer** e donà-li lo mig anell (Martorell, *Tirant*, 26).

(c) Entre els quantificadors universals és típica l'antiga distribució de *ambdós* (*ambdosos*), que igual que *tot* es col·loca davant de l'article determinat (i els possessius (13b)) en els textos dels segles XIII i XIV, cosa que mostra el comportament distribucional homogeni d'aquesta classe de paraules en la llengua antiga:

- (13) a. e així foren fermades les batalles **d'abdosos los reis** (Muntaner, *Crònica*, 95).
 b. **e abdosos sos punys** ell sí donà al [*sic*] brasos del dit Guillemó (*Cort Mallorca*, 251, 63.25 i 26).
 c. que les dites coses veurets mils per **amdós los dits procuratoris** (*Epistolari*, 13 [1393]).

L'adjectiu de valor distribucional *cada*, avui omnipresent en la llengua general, era escàs i sols es pot trobar amb una distribució moderna, és a dir, incompatible amb articles i altres determinants:

- (14) a. qui leva les terces de les rendes dels molins <per lo senyor rey> **cada terça del any** [...] (*Cort de Justícia*, 147, R325).
 b. e l'altra tocant advocats de **cada part** (*Epistolari*, 33 [1399]).

Contràriament, era habitual la forma avui dialectal *cascun*, pronom i adjectiu, que presenta en la seva formació un ordre «quantificador + determinant» característic de quantificador universal.

(d) Els quantificadors no universals presenten de manera molt homogènia la distribució moderna (15), amb una posició de preferència per davant dels adjectius pronominals (16) i altres indefinits com *altre* (17). No hem documentat cap cas de posposició o precedits per article, com vèiem en castellà (cf. *supra* (4)), llevat d'exemples amb *poc* (18), cosa que no és estranya perquè aquest és un mot que té en general un comportament molt proper dels adjectius a totes les llengües romàniques:

- (15) a. Nom pens que **alcu** hi dupte (*Metge*, 47, 333).
 huí **alguns crits** de viafores (*Cort Mallorca*, 247, 71.25).
 b. *Interrogatus* si sab o ha oït dir que la dita muller del dit Arnau, [...] ha comès adulteri ab alcú. E dix *que* –segons fama– hoc, ab **molts** (*Gat*, 27v).
 entrò que ajunyiren **moltes perssones**, qui aquells pertiren (*Cort Mallorca*, 252, 59v, 13)
 c. **Pochs** son qui sapien elegir (*Metge*, 50, 2165).
 dix que **poca salsa** hi havia (*Cort de Justícia*, 149, R87).

- d. e descobrir **massa indignació** (*Epistolari*, 33 [1399]).
 - e. com veren que ja n'í havia **prou de francesos** (Martorell, *Tirant*, 18).
- (16) a. aquí sa posaren **alscunes bones perssones** (*Cort Mallorca*, 247, 29.28 i 29).
- b. **molta bona persuasió** m'havets feta (*Metge*, 50, 502).
- (17) a. sens cometre aquella a **alcun altre jutge** (*Epistolari*, 34, 1400).
- b. e **molta altra vianda** de pasta (*Metge*, 50, 2707C).
- (18) a. **la pocha amor** que dius (*Metge*, 50, 3672).
- b. **sinó aquell poch de temps** que vós e yo nos trobàvem a soles (Villena, *Vita*, 3048-9).

La forma *assats*, com en castellà, no sobreviu en la llengua moderna i arribarà a penes a les darreries del segle xv. Els nous quantificadors *bastant* i *diversos* apareixen amb aquesta interpretació des de finals del segle XIII, tot i que no n'han de faltar encara usos purament adjectius com els que mostra (20b):

- (19) a. Cridats **assats!** (*Cort Mallorca*, 358, 77v.14).
- b. ans nos va axí estret de viandes com jamés fos, car, jassia en aquest regne, a Déu mercé, haja **assats de blats menuts**, (*Epistolari*, 83 [1374]).
- (20) a. ab tot ple e **bastant poder** de demanar (*Epistolari* 126 [1399]).
- e en **diverses altres coses e maneres** (*Epistolari*, 43 [1392]).
- b. car nosaltres som **bastants a testificar** en açò e en majors (Villena, *Vita*, 10673-10674).
- e, al presdinar, en lo mercat se feren grans jochs de toros [...] e altres **diverses jochs**, per manera que la festa ha durat III dies (*Epistolari*, 45, [1392]).

Força és en la llengua antiga tan sols un nom i no hem trobat cap testimoni del seu ús modern com a quantificador. Però és important assenyalar que, si considerem la seva abundància ja a la llengua del XIX, com mostra el CTILC, ha de rastrejar-se l'inici d'aquest desenvolupament potser als darrers anys de l'edat mitjana.

(e) Encara que sigui poc freqüent, en molts textos, es troba també la construcció *tots* + SN (21a). Però són molt freqüents expressions que semblen ja més aviat fórmules, com ara *tots temps*, *tots dies*, *tots jorns*, *tots anys*, *totes coses*..., i que no desmenteixen la manca de productivitat d'aquesta combinació (21b):

- (21) a. fo significat que Déus participa, en la natura humana de Crist, ab **totes creatures** (Llull, *Meravelles*, v, 102).

- armades de **totes peçes** (*Metge*, 79, 2746).
 si pendre'l poden, lo deuen armar de **totes armes** (Martorell, *Tirant*, 35).
 b. lo qual era **tots jorns** molt alegre (Llull, *Meravelles*, III, 72).
 del principi nasquen **totes coses** (*Metge*, 79, 471).

És probable que la pèrdua de productivitat en aquesta construcció es pugui connectar, com indica Batllori (1998a: 563-564), amb l'expansió de l'article i el desenvolupament d'aquest com a determinant de caràcter i distribució molt específica, a més de marcador morfològic del nom al qual acompanya. Tot això contribuirà a augmentar la freqüència dels SNs articulats i disminuir la dels SNs escarits (o sense determinant).

(f) Hem trobat algun cas, molt pocs en realitat, de quantificadors no universals col·locats davant de possessius (cf. *infra* 12a i Batllori *et alii* 2002), normalment possessius que suposem forts, en una construcció que Brucart (2002: 1503) considera encara possible en català modern:

- (22) e senyaladament per mossén Jacme de Vilaragut ab **una sua galea** (*Epistolari*, 35 [1440]).

L'anàlisi correcta d'aquestes oracions exigeix una definició clara del lloc que ocupen els possessius tònic del català, si són determinants o adjectius, i, naturalment, també quina era i és ara la posició dels possessius febles. Són precisament dades com les de (22) les que poden ajudar a veure millor dintre d'aquestes qüestions tan obscures.

(g) Tot i que no sigui especialment habitual, es troba a la llengua antiga la construcció alternativa de quantificador amb règim preposicional (*de* + N), que ja havíem vist que Brucart i Rigau (2002: § 8.2.1.3 d)) anomenen construcció pseudopartitiva:

- (23) a. **algunes de vegades** (*Metge*, 86, 874).
 b. En un arbre stava un gall ab **moltes de gallines** (Llull, *Meravelles*, IV, 90).
 c. Ara a casa mia fan-me **molt de mal** (*Gat*, 18v).
 d. E après **pocs de jorns** mesem-nos tuit en cor (Muntaner, *Crònica*, 225).
 e. **poca de cosa** le poria olciure secretament (*Gat*, 17r).
 f. E axí, ell com nós trobam **prou de gent e de remor** (*Epistolari*, 117 [1391]).
 g. per ço ja havia **trop de vapor calda** (Llull, *Meravelles*, IV, 84).
 h. haja **assats de blats menuts** (*Epistolari*, 83 [1374]).

Es tracta, evidentment, d'un procediment que, a diferència del castellà, ha sobreviscut en la llengua actual encara que amb una vitalitat i unes regles molt diferents segons els dialectes. Sense cap dubte, és aquesta una de les qüestions relatives al català antic que mereixen una anàlisi més aprofundida per a poder establir la continuïtat real entre la llengua medieval i moderna.

(h) Com en castellà, els quantificadors de grau (incloent-hi l'antic i molt freqüent *fort*) es documenten abundantment en construccions amb anticipació:

- (24) a. **Molt** estec **consirós** lo Lleó d'açó que lo Bou li hac dit (Llull, *Meravelles*, vii, 127).
b. **Molt** és **grandíssima** la congoixa en què stam (*Epistolari*, 109 [1455]).
c. Senyora: **molt** és **gran nit** (Villena, *Vita*, 3909).
d. E lo moro, qui **assats** era **temprat** (*Epistolari*, 109 [1392]).
e. E ella dix que **massa** eren **cars** e no·ls comprà (*Gat*, 11r).
f. car **prou** seran ells **contents** (Martorell, *Tirant*, 137).
g. e **fort** havia **dur cor** qui en aquell punt no plorava (Muntaner, *Crònica*, 95).
h. car **fort** nos és **car** (*Epistolari*, 26 [1380]).
i. car **fort** és **odiosa** desconexça a Déu (Martorell, *Tirant*, 199).

En català, aquest fenomen ha estat tractat per l'alemanya Susann Fischer (2002 i en aquest mateix volum) i, a més de les connexions amb problemes de focalització que vàrem indicar més amunt, aquesta autora recorda la facilitat per a fer el mateix en la llengua antiga amb altres categories (25): participis, adjectius, SSPP... Novament, oracions com aquestes semblen acostar la solució d'aquest problema a qüestions discursives i d'estil:

- (25) a. que **feita aviets** la corona del Emperi (Desclot).
b. qui **demanar li vengés** (Desclot).
c. que **corporal** és e composta (Metge; Fischer 2002: ejemplos de (3)).

2.2 PER A UNA SINTAXI HISTÒRICA DEL CATALÀ: PROPOSTES PER A COMPLETAR LA DESCRIPCIÓ DELS QUANTIFICADORS

Com ja havíem anunciat quan hem presentat els continguts d'aquest treball, una recerca tan provisional i bàsica com la que hem fet sobre els quantificadors catalans i la seva història a partir de la comparació amb les dades castelleses pot resultar

especialment aprofitable si afegim, a manera de corol·lari, una petita reflexió sobre aquells temes que sembla que haurien de completar-se i podrien proporcionar informació nova i atractiva en el futur, pensant, a més, en una possible gramàtica del català antic. Això és el que volen ser les línies que segueixen a continuació:

1. Des del nostre personal punt de vista, resulta molt interessant el desenvolupament primerenc en català de *bastant* quan hom el compara amb el seu veí castellà. Però també en aquest terreny dels evaluatius, seria valuós investigar la desaparició de *fort* a partir del segle XVI i, sobretot, l'aparició de *força*, que neix d'un nom, cosa que no és gaire habitual entre els quantificadors adverbials hispànics.

2. S'hauria de continuar amb la recerca de construccions dintre de les quals *ambdós* i *cada* tinguin un comportament sintàctic més semblant al de *tots* (davant de demostratius i possessius, per exemple), perquè això confirmaria la pertinença original d'aquests elements a una mateixa subcategoria de quantificadors.

3. Igualment, com és el cas del castellà medieval, cal definir millor l'extensió dels usos adjectius dels quantificadors no universals, és a dir, els casos en què coapareixen amb articles, posposats a *altres*, darrere el nom... D'aquesta manera, es podrien dibuixar amb claredat les dates del canvi categorial d'aquests mots i les diferències amb la resta de les llengües romàniques.

4. Seria del major interès l'anàlisi de la sintaxi medieval dels possessius forts i febles, per a després revisar al detall la seva compatibilitat amb quantificadors i altres indefinits. Tindríem així la possibilitat de fixar més clarament la posició dins del SN tant dels possessius com dels quantificadors no universals.

5. Cal descriure satisfactòriament les construccions pseudopartitives a l'edat mitjana i, tot seguit, comparar aquests usos a la considerable variació actual i possiblement se'n podrien treure alguns beneficis i explicacions profitoses.

BRUNO CAMUS BERGARECHE
Universidad de Castilla-La Mancha

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BATLLORI, M. (1998a) «Naturaleza y distribución de los determinantes y modificadores nominales en las lenguas románicas» dins *Sintassi storica. Atti del XXX Congresso della Società di Linguistica Italiana*, Roma, Bulzoni, pp. 549-566.
- (1998b) «El sintagma nominal: génesis del artículo y distribución de los complementos nominales desde una perspectiva diacrónica» dins *Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza*, I. *Grammatica storica delle lingue neolatine*, Tübingen, Niemeyer, pp. 57-67
- BATLLORI, M. & F. ROCA (1998) «Orden nombre-complemento en español» dins *Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza*, II. *Morfologia e struttura delle lingue romanze*, Tübingen, Niemeyer, pp. 61-73.
- (2000) «The value of definite determiners from Old Spanish to Modern Spanish» dins S. PINTSUK, G. TSOUHAS & A. WARNER (eds.), *Diachronic Syntax: Models and Mechanisms*, Oxford, Oxford University Press, pp. 241-254.
- (2001) «La extensión del artículo en español medieval y preclásico», comunicació presentada al *XXXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*, Salamanca.
- BATLLORI, M., E. CASTILLO, I. PUJOL, F. ROCA & A. SUÑER (2002) «Alternancia de códigos en la expresión del caso partitivo», comunicació presentada al *V Congreso de Lingüística general*, León.
- BRUCART, J. M. (2002), «Els determinants» dins J. SOLÀ, M. R. LLORET, J. MASCARÓ & M. PÉREZ SALDANYA (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, vol. 2, pp. 1437-1516.
- BRUCART, J. M. & G. RIGAU (2002) «La quantificació» dins J. SOLÀ, M. R. LLORET, J. MASCARÓ & M. PÉREZ SALDANYA (dirs.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, vol. 2, pp. 1519-1589.
- CAMUS, B. (en preparació) «Los cuantificadores» dins C. COMPANY COMPANY (ed.), *Sintaxis histórica del español*, vol. II.
- COMPANY COMPANY, C. (1991) *La frase sustantiva en el español medieval. Cuatro cambios sintácticos*, México, UNAM, Instituto de Investigaciones Filológicas.
- Corpus de referencia diacrónico del español (CORDE)*. [<http://www.rae.es/>]
- EGUREN, L. & C. SÁNCHEZ LÓPEZ (2003) «La gramática de otro», *Revista Española de Lingüística* 33, pp. 69-122.

- FISCHER, S. (2002) «Stylistic Forning in Old Romance: Data from Old Catalan», comunicació presentada a la *viiith Diachronic Generative Syntax Conference (DIGS)*, Girona.
- MEYER-LÜBKE, W. (1900) *Grammaire des langues romanes*. III. *Syntaxe*, Paris, Welter.
- SÁNCHEZ LÓPEZ, C. (1999) «Los cuantificadores: clases de cuantificadores y estructuras cuantificativas» dins I. BOSQUE & V. DEMONTE (dirs.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa-Calpe, vol. I, pp. 1025-128
- SOLÀ, J., M. R. LLORET, J. MASCARÓ & M. PÉREZ SALDANYA, dirs. (2002) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.